

Μετὰ τὴν γενικὴν θεώρησιν τῆς ἐργασίας τοῦ δρ. Γ. Σακελλαριάδου θὰ ἡδύνατο τις νὰ διατυπώσῃ τὰ ἐξῆς παρατηρήματα.

1) Τὴν ὅλην διατριβὴν διακρίνει ἐπιμέλεια· ἡ διάρθρωσις τῆς ὕλης καὶ τῶν ἐπὶ μέρους στοιχείων, τὰ ὅποια χρησιμοποιεῖ ὁ συγγραφεὺς εἶναι ἀρκούντως καλὰ καὶ ἐξ ἐπόψεως διδακτικῆς πλήρης.

2) Ἡ ἔναντι τοῦ ἀρχαίου κειμένου μετάφρασις ἔχει ἀποδοθῆ ἑπαρκῶς. Τὰ συντακτικά, σημασιολογικά, πραγματολογικά, ἰδεολογικά καὶ αἰσθητικά στοιχεία εἶναι πλήρως διαφωτιστικά.

3) Ὁ συγγραφεὺς χρησιμοποιεῖ καὶ τὰς γνώμας ἄλλων παλαιότερων συγγραφέων ἀσχοληθέντων μὲ τὴν ἐρμηνείαν τοῦ Ἐπιταφίου πρὸς διασάφησιν πλείστων ὅσων σημείων του, τὰ ὅποια παρουσιάζουν ἐρμηνευτικὰς δυσχερείας.

4) Ἡ γλῶσσα τῆς εἰσαγωγῆς, τῆς μεταφράσεως, τῶν σχολίων, παρατηρήσεων, περιλήψεων κλπ. εἶναι ἐκείνη, ἡ ὅποια καθιερώθη διὰ νόμου ἀπὸ τοῦ 1976 εἰς τὰ σχολεῖα ὅλων τῶν βαθμίδων. Ἡ δημοτικὴ τοῦ συγγραφέως εἰς τὴν παροῦσαν ἔκδοσιν εἰς ἑνίαν περιπτώσιν ἐμφανίζεται μᾶλλον ἐξεζητημένη. Αἱ λέξεις λ.χ. δείχτηκαν, ἀφταστη, καυχησιᾶς κλπ. θὰ ἦτο δυνατόν ἄλλως νὰ ἀποδοθοῦν χωρὶς νὰ παραβλαβῆ ἡ δημοτικὴ τοῦ συγγραφέως.

5) Τὸ ἐδάφ. τοῦ κεφ. 42... «ἀπηλλάγησαν (τοῦ βίου) ἅμα ἀκμῇ τῆς δόξης μᾶλλον ἢ τοῦ δέους» ἀποδίδεται κατὰ μετάφρασιν : «σκοτώθηκαν ἐνῶ μέσα τους ἄκμαζε ἡ ἐλπίδα (τῆς) νίκης πῶς πολὺ πρὸς τὸν φόβον ὅτι θὰ νικηθοῦν» ὑποθέτω ὅτι θὰ ἀπεδίδοτο καταλληλότερον : «ἐφονεύθησαν ὅταν οἱ ἄνδρες αὐτοὶ κατὰ τὴν κλίμακα τῆς ἰδεολογίας των κατεῖχοντο ἀπὸ τὴν πλέον ὑψηλὴν ἰδέαν ὅτι θὰ νικήσουν μᾶλλον πρὸς τὴν ἰδέαν τοῦ φόβου ὅτι θὰ νικηθοῦν... κλπ. ὁπότε «τῆς δόξης» φαίνεται νὰ εἶναι γεν. διαίρ. καὶ ὄχι γεν. ὑποκ. εἰς τὸ «ἀκμῇ», ὅπως τὸ θέλει ὁ μεταφραστὴς καὶ οἱ λοιποὶ προγενέστεροι μεταφρασταί.

Εἰς ἄλλο σημεῖον τῆς μεταφράσεως τοῦ κειμένου : «οὐκ ἂν ἀπρεπῆ (εἶναι) λεχθῆναι... ἀναγράφει ὁ μεταφραστὴς :... ὅτι δὲ θὰ ἦταν ἀπρεπο νὰ εἰπωθοῦν... κλπ. ἡ λέξις «ἀπρεπο» δὲν εἶναι δόκιμος, ἐν πάσῃ περιπτώσει δὲν εἶναι ἡ κατάλληλος. Ἡ δὲ δύνατο νὰ χρησιμοποιηθῆ ἡ λέξις : «ἀσχοπον» λ.χ., διότι εἰς τὴν Νεοελληνικὴν ἡ λ. ἀπρεπος ἔχει ἠθικὴν σημασίαν ὑπὸ ἔποψιν ἀρνητικὴν καὶ κυριολεκτεῖται ἐπὶ ἀναρμόστου συμπεριφορᾶς.

Κατὰ τὰ ἄλλα ἡ ἐπιμελεστάτη αὐτὴ ἐργασία πλαισιώνεται ἀπὸ εὔστοχον εἰκονογράφησιν καὶ γενικῶς ἐπιτυχῆ πληροφοριακὴν βιβλιογραφίαν ἑλληνικὴν καὶ ξένην.

ΔΗΜΗΤΡ. ΠΑΠΑΘΑΝΑΣΟΠΟΥΛΟΣ

* * *

ΠΑΝΑΓ. Κ. ΧΡΗΣΤΟΥ, Ἑλληνικὴ Πατρολογία, τόμ. Β'. Περίοδος Διωγμῶν, Πατριαρχικὸν Ἰδρυμα Πατερικῶν Μελετῶν, Θεσσαλονίκη, 1978, σελ. 1002.

Εἶναι ἄξιον ἐπαίνου τὸ Ἰδρυμα Πατερικῶν Μελετῶν τῆς Θεσσαλονίκης διότι μεταξὺ τῶν ἐκδόσεών του περιέλαβε καὶ τὴν Χριστιανικὴν Γραμματολογίαν τοῦ Π. Χρήστου. Εἰς τὸν παρόντα ὀγκώδη τόμον παρουσιάζεται ἡ Γραμματεία τῆς περιόδου τῶν διωγμῶν, ἦτοι τῶν πρώτων τριῶν αἰώνων.

Ἡ διδακτικὴ ἀξία τοῦ ἔργου ἐγκρατεῖται εἰς τὸ ὅτι ἀπὸ τὰ ἐπώνυμα, τὰ ἀνώνυμα καὶ τὰ ψευδώνυμα ἔργα τῆς περιόδου ταύτης, τὰ σωθέντα καὶ μὴ, δίδεται ἡ εἰκὼν τῆς θαυμαστῆς πίστεως τῶν ὑποστάντων τοὺς διωγμοὺς προσώπων καὶ προ-

καλεῖ μελαγχολικά σκέψεις διὰ τὸν παραβάλλοντα τὸν ἡρωϊσμὸν καὶ τὴν εἰλικρίνειαν τῶν ἀνθρώπων ἐκείνων μὲ τὴν ἀθλιότητα πολλῶν σημερινῶν μεγαλωνύμων τύπων. Ἐπίσης μελαγχολεῖ τις ὡς Ἕλληνα, βλέπων τὸ χάος τῶν θρησκευτικῶν ἐρίδων μεταξὺ τῶν εὐλαβῶν πιστῶν τῆς ἐποχῆς, ὅποθεν ἐξεπήγασαν αἱ αἵρέσεις, αἱ ὁποῖαι ἔθραυσαν τὴν ἐνότητα τοῦ Βυζαντινοῦ Ἑλληνικοῦ Κράτους. Καὶ εἶναι περιεργον ὅτι διὰ τὰς τριαδικὰς σχέσεις ἐπεκράτησεν ἐπὶ αἰῶνας τόσον χάος καὶ σύγχυσις ὥστε καὶ οἱ κράτιστοι τῶν θεολόγων νὰ μὴ ἀποφύγουν τὰς διώξεις, τοὺς ἀφορισμοὺς ἢ τὰς μομφάς. Ὀλην τὴν δραματικὴν αὐτὴν πορείαν τῆς ἐκκαθαρίσεως τῆς πίστεως, ἐκφραζομένην εἰς τὴν σχετικὴν πραγματείαν μᾶς παρουσιάζει ὁ συγγραφεὺς, κορυφαῖος πατρολόγος, μὲ θυμαστὴν διαύγειαν καὶ ἐπιστημοσύνην, πιστοποιουμένην καὶ ἀπὸ τὴν ἀρτίαν διεθνῆ βιβλιογραφίαν, τὴν ὁποίαν κατέχει πλήρως καὶ παραθέτει πλουσίαν. Τὸ ἔργον μεθοδικῶς ἔχει διαιρεθῆ εὐστόχως εἰς δέκα εὐρεῖς κύκλους : 1) Κείμενα πρακτικοῦ καὶ λειτουργικοῦ χαρακτῆρος 2) Ὁ Γνωστικισμὸς καὶ Ἀπόκρυφος Γραμματεία 3) Ἀποστολικοὶ πατέρες 4) Μαρτυρολόγοι 5) Ἀπολογία 6) Μοντανισμὸς καὶ Μοναρχιανισμὸς 7) Οἱ θεολόγοι τῆς παραδόσεως 8) Ἀλεξανδρινοὶ θεολόγοι καὶ 9) Θεολόγοι τῶν Ἀσιατικῶν κλιμάτων.

Εἰς κάθε κύκλον προτάσσεται διαφωτιστικὴ εἰσαγωγὴ ἀναλύουσα ἱστορικῶς τὰς περιπτώσεις καὶ τὰς ἀντιλήψεις, ἐνθα ὁ συγγραφεὺς συζητεῖ τὰς διατυπωμένας ὑπὸ τῶν ἐρευνητῶν ἀπόψεις καὶ προσάγει τὰς ἰδικὰς του γνώμας. Ἰδιαιτέρως ἀναλύει τὰ συγγράμματα τῶν μεγάλων ἢ καὶ ἡσσόνων συγγραφέων καὶ λαμβάνει θέσιν ἐπὶ τῶν ἰδεῶν των κατὰ πόσον συμφωνοῦν πρὸς τὴν παραδεδομένην θεολογικὴν ὁρθοδοξίαν ἢ εἶναι ἐπηρεασμέναι ἀπὸ αἰρετικὰς ἀντιλήψεις. Ἐπιμελῶς ἐξετάζει τὴν θεολογίαν, ἀνθρωπολογίαν καὶ τὴν κοσμολογίαν των, ὅπου καθαρῶτερα καταφαίνονται αἱ ἰδέαι τῶν συγγραφέων. Ἐπισκοπεῖται ὀλόκληρος ὁ χώρος τῆς ἑλληνικῆς πολιτιστικῆς ἐπικρατείας ὁ ὁποῖος, τότε ἐκάλυπτεν ὅλας τὰς περὶ τὴν Μεσόγειον χώρας καὶ τὰς Ἀσιατικὰς μέχρι τῶν Ἰνδιῶν καὶ ἐξετάζεται λεπτομερῶς ὁ ῥόλος τῆς Ἑλληνικῆς Φιλοσοφίας εἰς τὴν διαμόρφωσιν τοῦ Χριστιανισμοῦ. Ἡ ὕλη τοῦ βιβλίου ἦτο κατὰ τὸ πλεῖστον ἔτοιμος ἀπὸ τοῦ 1972, διὸ καὶ ἐνδεχόμενον νεώτεράι τινες ἐκδόσεις νὰ μὴ εἶχον ληφθῆ ὑπ' ὄψιν, ἢ ὅλη ὅμως ἐκθεσις τῆς ὕλης ἐμφανίζει πληρότητα καὶ ἀριότητα διαπραγματεύσεως. Ἀπὸ τὴν κανονικὴν καὶ ἀπόκρυφον λογοτεχνίαν, τὴν τραφεῖσαν ἀπὸ τὴν σταθερὰν καὶ ἀκλόνητον πίστιν, ἀλλὰ καὶ τὰ μαρτύρια καὶ τοὺς βασιανισμοὺς ὑπὸ λαῶν ἀσιατικῶν, ἀραβικῶν, ἐβραϊκῶν, συριακῶν, αἰγυπτιακῶν, μικρασιατικῶν καὶ ῥωμαϊκῶν, προέκυψε λογοτεχνία ἑλληνίζουσα (μαρτυρολογία), ἢ ὁποία φυσικὰ παρεμόρφωνε τὴν ἀττικὴν γλῶσσαν, τῆς ὁποίας ἐκλεκτὰ δείγματα μόνον ὀλίγοι συγγραφεῖς βαθύτατα ἑλληνομορφωμένοι παρέχουν.

Ὁ διεξερχόμενος τὸ λογιώτατον αὐτὸ βιβλίον πέραν τοῦ ἀπεράντου σεβασμοῦ διὰ τὴν βαθυτάτην πίστιν τῶν διωκομένων χριστιανῶν τῶν τριῶν πρώτων αἰώνων, διαπιστώνει ἐπίσης καὶ πόσον δυσχερὲς ἔργον ὑπῆρξεν ἢ διατήρησις ἀκεραία τῆς πίστεως εἰς τὰ πλαίσια τῆς παραδόσεως καὶ πόσον δίκαιον εἶχον οἱ μεγάλοι θεολόγοι, ὅτι δὲν πρέπει νὰ συζητοῦνται λεπτὰ θεολογικὰ ζητήματα ὑπὸ τοῦ εὐρέος κοινοῦ, ἀφοῦ ἢ ἐν λεπτομερείᾳ συζήτησις λεπτοτάτων ἐνοιῶν ὑπῆρξεν πρόξενος ἀτελευτήτων αἰρέσεων, ἐρίδων καὶ διασπάσεων.

ΠΑΝ. Κ. ΓΕΩΡΓΟΥΝΤΖΟΣ